NOVICE

kmetijskih, rokodelnih in narodskih rečí.

Na svitlobo dane od krajnske kmetijske družbe.

Odgovorni vrednik ***Dr. Janez Bleiweis.***

Tečaj ***VII.*** V sredo **26.** grudna (decembra) **1849.** *List* **52.**

Ali žito žéti ali kositi?

Pri vprašanji: ali bolj nêse žito žeti ali kositi? razsodi nar več velikost zemljiša.

Gotovo je, če se žito kositi da, de se veliko manj delavcov potrebuje, in de se delo hitrejši opravi. Na velicih kmetijah in kjer so delavci dragi, gré tedaj kôsa pred sèrpam.

Pri manjših kmetijah pa, kjer gospodár s svojo družino žetev lahko opravi, kjer ni treba drazih ženic plačevati, gré pa sèrp pred kôso.

Se vé, de se ne da poleženo žito kositi, ampak žeti.

Če je pa gotovo in sploh znano, de se s kosó delo veliko hitrejši opravi, in veliko dníne prihrani, vunder še nihče ni prav na tanjko povédal, koliko znêse dobiček žitniga košenja v primeri žetve, kér se ima tudi na marsiktere druge rečí gledati, kakor na izpadanja zèrnja, na ložji vezanje snopov, de ni treba požetiga žita z grabljami vkup spravljati i. t. d.

De bi tedaj razloček med košnjo in žetvijo žita natanjko zvedil, sim dal en oral ozimine rèží požeti, en oral pa pokositi. Povedati moram, de je rèž na obéh njivah enako stala.

Na tanjko sim vse stroške pri pervim in drugim delu prerajtal, in razloček je bil, de mi je košnja rèží 27 grošev dobička več vèrgla memo žetve.

Ta dobiček že na majhnim prostoru, natanjko prerajtan, spričuje, de je boljši, žito kositi kakor žéti. Naj bi tudi manjši kmetíje tega popolnama v nemar ne pušale!

Odpravljena tlaka bo marsikteriga posestnika v njegov lastni dobiček primorala, de bo dal žito kositi in ne žeti, kakor se to že v več deželah godí.

Agrikola (v Oecon. N.)

Kakó kevžeh, smolíko in pljučnico pri konjih ozdravljati.

(Konec.)

Naši bravci zdej vedó sedež kevžha, smolíke in pljučnice, in poznajo nekoliko njih naturo. Vediti pa nadalje morajo, de, če te bolezni predolgo terpé, se preveržejo v druge, ki se teško ali clo ne dajo ozdraviti. Če kevžèh in tako imenovana nedolžna smolíka (gutartige Drüse) čez 2 ali 3 tedne terpite, greste te bolezni radi v nevarno in nalezljivo smolíko, od ktere je le ena stopnja — in konj postane smerkov (rotzig). Prisadna pljučnica pa, če se o 3 ali k večimu o 5 dnéh ne potolaži, in če se kri, ki pljuča vtopiti žuga, s pušanjem iz pljuč ne spravi, se preverže v mnoge bolezni, ki po prisadu nastopijo, kakor: pljučna terdína, pèrsna vodenica, pljučna gnjilína, černi prisad.

Zdravnik je vselej bolezni bolj vesel, če je nova in še le malo dni terpí; vstraši se je pa, če že delj časa terpí; in zakaj to? Zató kér prisad (Entzündung), če je ravno hud, se da vselej lože vkrotiti in ozdraviti, kakor njegovi nasledki.

Kakšne pa so znamnja prisada sploh?

Prisad sploh ima 5 znaminj, če ni hud, — če je pa hud, ima 6 znaminj.

1. znamnje prisada je, de je prisadni del bolj rudeč; — 2. znamnje je, de je bolj vroč; — 3. znamnje je, de je boleč; — 4. znamnje je, de je otekel, in 5. znamnje je, de prisadni del svojih natornih opravil ne opravlja takó, kakor jih v svojim zdravim stanu opravlja, postavim: očí ne vidijo, noga šepa, želodec ne kuha i. t. d.

Če prisadni del pred našimi očmi leží, je lahko te znamnja spoznati; je pa prisadni del v životu skrit, je že več zdravniške vednosti potreba, de se te znamnja razločijo in spoznajo.

Če je prisad hud, stopí k imenovanim peterim znamnjem še šesto — namreč vročnica (Fieber). Znamnja vročnice so: živina postane klaverna, žalostna: pobesi ušesa; jed ji práv ne diší; blato in voda ne gré poredama od nje; večidel nastopi mraz, po mrazu pa vročína po celim truplu ali le po nekterih krajih života, drugi so merzli, — žila bíje veliko hitrejši, namesti 40krat v eni minuti bije 50, 60, 70, 80 — clo 100krat in še večkrat po sili bolezni.

Kevžèh in smolíka sta navadno brez vročnice, — pljučnica pa je vselej z vročnico sklenjena.

Kakó se spozná smolíka? — Smolíka v začetku kaže vse znamnja prisada: žlezna koža v nosnicah je čez in čez bolj rudeča in gorka, zató je tudi sapa, ki iz nosníc pride, bolj vroča, — kér žlezna koža nosníc bolj ali manj oteče, se sliši, de konj težji diha; v pervim nastopu prisada postanejo nosníce suhe in nič mu ne pride iz vnetih nosníc; kmalo pa se začne, večidel iz obéh nosníc, žleza cediti, ki je v začetku bolj redka, po tem od dné do dné bolj gosta, in večidel o 10 — 14 — 21 dnéh spet neha.

Kmalo pa, ko je začela žleza iz nosníc teči, so začele bezgavke med čelustmi prisadno otekati; bezgavke so tedej otêkle, bolj ali menj; so vroče, in boleče, takó de konj tudi ne terpí rahliga ošlatovanja. Kakih 5, 7, 10 dní je prisad v bezgavkah, po prisadu pa, če ni bilo moč otekljíne razdeliti, se začnó bezgavke gnojiti, se prederó ali jih zdravnik predêre. Vse to samo po sebi ni nič hudiga, če sta le v nosnícah prisad in žlezljína jenjala. Če tudi kaka medčelustna bezgavka terda ostane, ne dé to konju nič; le znamnje je, de je konj smolíko prestal, ktera pa konja večkrat napasti zamore.

To so poglavitne znamnja takó imenovane nedolžne smolíke; sicer se pa tudi primeri, de včasih

konj bolj klavern postane, jésti neha, včasih pokašlja. Pa ti prikazki večidel o 3 dnéh jenjajo, če ni smolíka s kevžham sklenjena.

Smolíka pa ni vselej nedolžna in kratko terpeča, ampak dostikrat je nevarna, kužna in dolgočasna, in konj s tako smolíko je že bolj ko na sredi pota, smèrkov postati.

Če smolíka čez 4 tedne terpí (dostikrat pa še poprej), če prisad nosníc zgíne, in namesti prisada se v nosnícah le posamesne rudeče pike ali lise prikažejo; — če to, kar iz obéh ali večidel le iz ene nosníce têče, ni več enako gosta, bela ali belorumenkasta žleza, ampak zdej gosta, zdej redka, rujavkasta, zelenkasta sokrovca, včasih clo kervava in takó ojstra, de dlako in kožo na žnabljih ogloda, — takrat se vstraši! Nedolžna smolíka se je v nevarno in kužno prevèrgla, — preč s takim konjem v bolnišnico, če imaš še drujih v štali!

Kevžèh je po natori bolezni smolíki enak; tode pri kevžhu seže prisad čez nosníce v sápnik, za to konj s kevžham pogostama kašlja, sápnik ga bolí, posebno če gèrlo le nekoliko z roko stisneš; kmalo začne konju tudi žleza z nosníc têči; jed se mu tudi večkrat ostudi in konj s kevžham rad glavo nekoliko pobesi ali vrat bolj naravnost in mirno derží, zató kér ga bolí. Kevžèh terpí večidel nar menj 14 dni.

Pljučnica je prisadna pljučih s hujši ali manjši vročnico, nikoli pa ni brez nje. Konj s pljučnico postane silno klavern in žalosten, glavo in vrat pobési; mirno na enim mestu, kakor perbit, stojí in se rad ne gane, kér ga sapa teží; stojí pa s sprednjima nogama saksebi ali saj eno spred postavi, de si tako persi enmalo raztegne, in pljučam, ki so s kervjo nalíte, več prostor naredí, težko sôpe, takó de se dihanje večkrat sliši in nosníce široko odpíra, sapa je vroča; nič ali clo malo jé; pije rad zavolj vročníce; clo nič se ne vleže, ampak vedno stojí noč in dan; stermo ali žalostno gleda, očí so bolj rudečkasta, ravno take so tudi nosníce; blato gré poredkama od njega, scavnica je bolj rudečkasta, volu enaka; žila bije 50, 60, 70, 80krat ali še večkrat v eni minuti (na notrajni strani čelust nar lože žilo ošlataš in jo šteješ, če uro v roko vzameš); serce na levi strani pers se le malo ali clo nič ne čuti. Pljučni prisad terpí le 3, k večimu 5 dni, in se potem preverže, kakor smo gori rekli, v druge bolezni, ki so silno nevarne.

Takó smo razložili poglavitniši znamnja, iz kterih se imenovane bolezni spoznajo. Poznanje bolezni je perva potreba za umno ozdravljanje.

Ki bo po téh znamnjih bolezin spoznal, bo po umniga zdravnika poslal in na pomoč poklical, kér le tisti, ki se je umniga ozdravljanja učil, je v stanu tudi práv ozdravljati.

Če pa umniga zdravnika nima pri rokah, se bo naših podukov deržal, in če bo natanjko vse to razločil in storil, kar mu svetjemo, si bo v potrebi tudi pomagal.

Kakó pa te bolezni ozdravljati, nam prostor današnjih Novíc ne pripustí — torej bomo to v pervim listu prihodnjiga léta razložili.

Perva poddružnica krajnske kmetijske družbe je vstanovljena.

19. dan t. m. je bila v pisarnici kmetijske družbe volitev predsednika in 4 odbornikov poddružnice za Ljubljansko mesto, okolico Ljubljansko in Verhniški kantón. Izvoljeni so bili:

Gosp. grof Rihard Blagay, predsednik.

Gosp. Dr. Anton Pfefferer, odbornik in predsednika namestnik.

„ Anton Galle, odbornik.

„ Jožef Bischof, „

„ Miha Ambrož, „

Nadjamo se, de bojo ti častiti gospodje v prid kmetijske družbe in naše domovíne prevzeli časne opravila njim izrožene službe.

Razun téh gospodov so nar več glasov dobili: gosp. Andrej Lenče v Laverci, gosp. Matija Petrič v Logu, gosp. Anton Podkrajšek v Ljubljani, gosp. tehant Andrej Pečár in gosp. Jarc v Medvodah.

Središni odbor c. k. kmetijske družbe v Ljubljani.

Kupčija s pijavkami.

(Kupčija s pijavkami). Razun Ogerskiga, kjer so poprej vsako léto okoli 12 milijonov pijavk vjéli in prodali, jih mende na Marskim nar več vjamejo in prodajo. Ta kupčija tudi takó malo ne vèrže, kakor bi utegnil kdo misliti. Za 10 do 15000 kòp skupijo ondašnji kupčevavci 20 do 30,000 gold., — lep denár!

Večerni naturoslovski pogovori v Ljubljanskim muzeumu.

(Konec.)

Pri iskanju je potreba pri germovih, porobkih in skališih (Geröll, Stein und Schutthaufen) se varovati, de človeka kaka kača ne piči, ktere se po enacih krajih rade potikajo, de si miš, tičjih gnjezd, pa tudi merčesov za svoj živež išejo. Kače so plašne, rade bežijo; če se v tacih krajih ali kotih s palico enmalo potolče ali zašumí. Kače pičijo le takrat, kader se branijo; kakor vsaka druga zver se tudi one v nevarnosti branijo in svojiga življenja varjejo. Kdor hoče pa kače, kušarje, martince ali ašerce loviti, ne sme okoren, ampak mora gibčin biti, de kaj ne skupi. Kačje domovanja so kertíne, luknje v zemlji, pod skalami, v zidovjih, v germovjih, močirjih, mlakah, prekopih, in v strugah, v sončnih, kamnitnih krajih in visočinah, po hribih, gojzdih, pa tudi po skalnatih planinah noter do večniga snega dolazijo. Če hoče kdo kače in gade loviti, naj stopi v škornjah na kačji život, blizo zativnika; glava se k tlam pritisne s palíco ali klincam, po tém se z dvema perstama ali pa bolj varno z močnimi plošnjatimi klešicami (Pinzette), ali s kakim drugim precepam, za vrat tesno pri glavi dobro prime, de se nemore nazaj zviti in vgrizniti. Za rep jo popasti in hitro kviško vzdigniti, zató ni vsaki dosti gibčin, po tém takim ni tudi varno kač loviti. Vjeta kača naj se v poličnico, putrih ali kako drugo terdno posodo z vozkim vratam z repam naprej spustí in urno zamaší. Domá se dene posoda v kad, se odmaší in kader kača vùn pride, se prime z lesenimi ali plošnjatimi ognjišnimi klešami za zativnikam, in se dene v prostorno globoko posodo, se zalije s žganjenim cvetam, in se zakrije, de ne uide, kjer pa kmali cerkne. Kader je cerknjena, se ji emalo trebuh z nožem prebode, v život slamice ali druzih tanjcih cevk (Röhrchen) porine, de se žganje tudi po truplu razlije. Takó je tudi pri ribah ravnati, ako jih hočeš v žganji shraniti, ali jih v muzeum poslati. Če hočeš pa več rib poslati, moraš vsako posebej v platno zaviti in zraven nje listik položiti, na kterim je zapisano, iz ktere vode je, in kakó jo tam imenujejo. Težji je cele martince ali ašarce vjeti, zató kér se jim rep grozno rad odlomi, če se za rep popadejo. Če ni celih martincov takiga pleména dobiti, naj se šamlja (Stummel) in nje rep v žganje dene; en konec bronastiga drata v truplo in v rep porinjen, ju skupej sklene, de sta kakor cela viditi.

Martincov griz ni strupen. Če pa kteriga kača piči, in če se ne vé, ali je bila strupena ali ne, je varno

ranjeni kraj, če je mogoče, podvezati. Ranica naj se z ojstrim nožkam enmalo nareže, in nekoliko kervi izsesá, brez skerbi, zató kér gadov strup le v kervi zastan škodje. V slinah, tudi če se požró, ni škodljiv, če le žnablji niso spokani ali sicer ranjeni. Boljši je pa vunder slino vselej vùn pljuniti. Rana naj se potem s scavnico spêre, in se bo kmalo zacelila. Knapi, sekači in voglarji zareze ali vséke tudi z rutami, v svoji vodi omočenimi, pokladajo, in tako rane kmalo zacelijo. Rumena kersníca, sv. Antona roža, zdej po latinsko sploh arnika imenovana, ni za silno potrebo povsod pri rokah.

Žabe, gerde krote se ne prijemajo z golo roko; en sak ali ravšelj se čez-nje položí; po tem se zagrabijo za bedro s plošnjatimi klešicami ali pa s precepljenim klincam, in se hranijo do doma v žaklji ali v kaki drugi posodi. Umorijo in hranijo se, kakor je poprej od rib rečeno bilo. — Če se gladka globoka posoda ali pisker v tla na vertu, travniku, gojzdu i. t. d. zakopá, in en drug pisker ali lonec brez dna noter povezne do krajca s zemljo zadela, se bodo vsako jutro marsikteri merčesi in male živali v njem vjete našle, — Koliko plemén miš in topirjev je pri nas, še ni popolnama znano; zatorej prosimo, de bi se take posebne pleména v muzeum pošiljale. Z irhovo rokovico naj se primejo, de, če ravno vgriznejo, skozi irhovno raniti ne morejo. Ohranijo in pošiljajo se v žganici (Weingeist) v lesenih ali steklenih zamašenih posodah.

Lov zverín, ptičev in rib je lovcam in strelcam znan. Vsaka dežela in vsaki kraj ima svoje pleména. Povodne sklepnice (Muscheln) se z gostimi grabljami iz blata ali péska lahko dobijo, in kuhane, mesá otrebijo. Čepine (Schalen) se kakor polževe lupine v skrinico v mah ali med predivo ena poleg druge, vsaka posebej v papir povita, skladajo, de se ne starejo po poti pošiljanja!

Kdor hoče eno ali drugo stvar viditi, ali v eni ali drugi téh rečí kaj več zvediti, naj obiše gosp. Schmida v Šiški, ali pa gosp. Freyerja v muzeumu.

Kaj Slovencam manjka?

Pod tém nadpisam beremo v „Slovenii“ ravno tako resnične kakor važne besede, ki jih je v slovenskih zadevah dobro iznajden in za ravnost (enakopravnost) našiga naroda skèrben domorodec iz Koroškiga pisal. Med mnogimi vošili se nam pervo nar važniši zdí, ki pravi, de nam Slovencam

zastopovavca pri ministerstvu na Dunaji manjka.

Gosp. pisatelj „Slovenije“ v tem vošílu med druzim tóle pravi: Dosadaj slovenski narod nima druziga prijatla in branitelja, kakor Bogá v nebesih in nektere posamesne redko vsijane domorodce. Velika potreba je, de dobimo kakiga domorodca, ki bi nas pri ministerstvu nadomestoval, njemu naše potrebe odkrival, nas kriviga natolcevanja branil (kar je živo potrebno, de ministerstvo v vsim resnico zve), naše prošnje iz naših novín nabiral i. t. d. Visoko ministerstvo ni v stanu, vse znati, prebirati, pretresti in dognati, treba mu je učenih, rodoljubih pomočnikov in svetovavcov. Horvatje imajo svojiga bana in ministra, Serbi svojiga patrijarha, Rusíni svojiga ministerialniga svetovavca, in takó vsi drugi narodi imajo možé pri ministerstvu kot svetovavce. Ni tedaj prenapeto prositi in želeti, de ministerstvo iz poldruziga milijona Slovencov kakiga možá, ki Slovence in njih potrebe dobro pozná in do kteriga Slovenski narod zaupanje ima, k sebi pokliče in za ministerialniga svetovavca izvoli“. — Tak mož naj bo zaúpnik (Vertrauensmann) vlade in ljudstva, in naj odkritoserčno ministerstvu razodéva vošíla in potrebe Slovencov, kér on bo nar lože spoznal, česar večína ljudstva želí; on bo tudi nar lože razjasnil protinstvo in natolcevanje tiste kôpe ljudí, ki se s svojimi lažmí tù in tam prikupiti želíjo, brez de bi pomislili, de:

»Kar svét ima zdej skrito,
Bo enkrat vsim očito,«

ali po nemško: Nichts ist so fein gesponnen etc.

Nekaj zastran deržavniga zakonika.

(Konec.)

Namen zakonika za Slovence je, de ga slovensko ljudstvo razume. Ali se bo pa ta namen dosegel, ako se mu piše po novejših oblikah, ki so jih jeli nekteri gospodje siloma rabiti?

Téh gospodov namén je, de se naše slovensko narečje z ilirskim zmeša, in pomočki so, Slovencam namesto njenih dobrih, navadnih, druge besede in druge oblike oktrojirati.

Ta namen bi napčin ne bil, ko bi iz njega postalo občno jugoslovansko narečje, in ko bi se dal doseči brez poškodovanja slovenskiga ljudstva. Imenovani gospodje si pa vse to upajo. Tudi mi spoznamo, de se to v pisanji časopisov hitro, v enim tednu, zamore storiti, če se vsi pisavci skupej vzamejo in takó pisati začno. Ali kaj bo imelo slovensko ljudstvo od tega? Pisavci in njih prijatli bojo to izmišljeno pisanje brali — ljudstvo pa bo na suhim ostalo, kér tacih rečí, ki jih ne razume, ne bo bralo. In kaj bi bolj učeni Slovenci s tem pridobili, in kaj Horvatje? Slovenci dobimo po tem jezik, ki ni slovenski — Horvatje pa tudi ne marajo za-nj, kér ni ilirski. Kdor bi hotel ta „idealni“ jezik razumeti, bi mogel obá jezika razumeti, slovenskiga in ilirskiga, ali se pa zamore to od ljudstva sploh terjati? Dajmo rajši popolnama ilirsko pisati, bo saj Horvat in Dalmatín razumel, če ne Slovenec.

Horvatje so naši bližnji bratje; njih književni jezik je zlo omikan in olikan, in če nam besed manjka, si jih moramo nar poprej pri Jugoslovanih izposoditi, in če jih tukaj ne dobimo, potem moramo še le dalje na posodo iti, — tode tudi izposojene besede se morajo vselej z duham slovenskim vjemati.

Pozabiti pa tudi memo tega nikdar ne smemo, de tudi naš slovenski jezik je stanovitno narečje, de slovenšina je omikana že začuda, de ima svojo starost, svojo zgodovíno, svoje slovstvo. Ta slovenšina ni zmišljena, ni skovana, ni posojena, kakor iliršina Horvatam, temuč je lastno, častitljivo, v narodu vkoreninjeno in z narodam takó sklenjeno ozidje, de se podere in ni več slovenšina, ako začnemo v njene oblike drezati in namesti njih druge nove staviti.

Nadjamo se, de bojo vsi Slovenci, ki djansko (practisch) mislijo, z nami v ti reči edinih misel, in de našiga mnenja tudi bratje Horvatje ne bojo zavèrgli, če naména — omike ljudstva, in de ljudstvo razume, kar se za-nj piše — iz očí ne spustijo. — In kér že od toliko vzajemniga bližanja v jeziku govorimo, moramo odkritoserčno svoje vošílo izgovoriti, de bi prav bilo, ako bi se tudi Ilirci v tacih rečéh, kí so boljši kot njih, nam nekoliko bližati hotli. Pa žalibog! de ne stopnice tega bližanja od njih straní ne vidimo! Zató se pa tudi bojimo — česar nas že skušnja učí — de bi tisti gospodje, ki hočejo, de bi se slovenšina v iliršini „zibnila“, starih slovenskih oblik v dar ne prinesli novim oblikam iliršine, na priliko: de bi tudi dvojnika (Dual) ne zapustili, kér 2. sklona pri zanikovanji (Negation) že večidel ne rabijo, — moj, njegov, njih namesti svoj i. t. d. (v povračavni rabi) pišejo, — namesti nedoločivniga naklona (infinitiv) namenivni naklon (supinum) rabijo i. t. d.

Zoper vse te nove oblike, na ktere tolikrat v branji zadenemo, govoré vse slovnice slovenske, ktere nam imajo vodílo biti, zató kér so iz naroda vzete.

De pa imenovane slovnice v marsikterih starih oblikah niso edíne, je gotovo, kér se v nekakih rečéh ločijo po krajih, v kterih so pisane, zató nektere bolj po slovensko krajnsko, nektere bolj po slovensko Štajarsko pišejo.

De se v ti reči enostranosti krivih ne storimo, kakor de bi hotli eni ali drugi izreki prednost dajati, je naše pervo vodílo to: de pišemo, kakor je večína pisavcov dozdaj pisala, — in v ti reči nočemo časopisov v izgled postaviti, kér bi nam lahko kdo oponosil, de vredništva silijo pisavce pisati, kakor one hočejo, — ampak nam je vodílo le večína bukev, in sicer imenitniših bukev — v prozi in v pesništvu, — ki so v slovenskim jeziku pisane.

Po téh se mi ravnamo, kér so pisane, kakor jih večína slovenskiga ljudstva govorí, brez umetníje, brez enostranosti, brez osébnih in posebnih naménov, ampak ravno takó, kakor je ljudstva jezik.

Zraven tega nam je tudi lepoglasje poglavitno vodílo, kér smo s slavnim gospodam J. Poklukarjem popolnama edinih mísel, de v jeziku ima tudi lepoglasje kaj govoriti.

Iz obéh téh naménov bomo mi raji am namesti om, — iga, imu, im namesti ega, emu, em, — s ženo namesti s ženoj i.t.d. pisali, priloge v stopnjah bomo, kakor dosihmal, neredno sklanjali, in ne bomo pisali lepša žena ampak lepši žena, ne veča hiša, ampak veči hiša i.t.d. Če pišemo om, in sklanjamo stopnje prilogov redno, ali smo s tem kaj posebniga dosegli? Navadnimu pa smo se odtegnili. Kdor pa hoče takó pisati, se vé, de ima tudi prav. Nar menj navadno je tisto ega, emu, in tudi slavni gosp. Murko ima v svoji slovnici iga, imu, z opombo, de le v nekterih krajih Štajarskiga, in sicer na ogerski meji se sliši brezglasni *e* namesti brezglasniga *i*. Ilirsko oga, omu je krepák, nekako častitljiv glas, — ega, emu pa je tako širokousten in brez vsiga lepoglasja, posebno če govorimo „drujega, mojega svojega in sploh kjer po *j* sledí, de ne moremo razumeti, kakó de je ta ega in emu nekterim gospodam takó silno pri sercu. Večína Slovencov ga ne izgovarja; za kaj ga tedej nekteri pisatelji siloma vpeljati hočejo za občno pisanje? — —

To so ob kratkim naše misli, ki se ne operajo na svojoglavnost, ampak na prepričanje, de večína slovenskih pisavcov je z nami edinih misel.

Mi nikier sile ne ljubimo; to smo nar očitniši pokazali pri vpeljanji našiga sedanjiga pravopisa, kterimu smo le po tem obveljavo v Novícah dovolili, ko smo se prepričali, de ga večína želí.

Takó tudi želimo, de naj se modri gospodje prestavljavci deržavniga zakonika nikar siloma ne odtegujejo navadnim slovenskim oblikam, in de naj v tako imenitni reči, ki je tudi ljudstvu namenjena, počasi naprej stopajo; sej vedó, de sila le kola lomi. Že z izpušenjem polglasnice *e* so nam Slovencam veliko silo storili in za čmu? Slovenc besed kerčiti in stlačevati ne zna; toraj ušesa in očí neizrečeno bolí, ko se bere nevideno: skrbeti, država, vvrstiti i. t. d. Polglasnica se na Slovenskim veliko bolje izgovarja kakor na Českim ali Serbskim — in ako bi se tudi ne, je vunder ne smemo nikakor opušati, sicer bi mogli ravnosledno tudi drugod dokaj glasnic in soglasnic opušati. Kam bi pa to prišlo? Tega Slovenec ni vajen, in je tudi negnjusno za okó.

Torej še enkrat prosimo: za Slovence po slovensko! Jezik ni „Modeartikel“ — in se tudi oktrojirati ne da.

Čistimo ga, pilimo ga, gladimo ga, trebimo mu mah ptujšine, ki ga obraša, mislimo in pišimo v duhu slovenskim, izposodujmo si, posebno kar nas je bližnjih bratov, besede, ki nam jih manjka, — nikdar pa ne pozabimo: de na razumu in omiki ljudstva je vse ležeče.

De si pa zraven svojiga čistiga slovenskiga pridobimo tudi popolnama znanost ilirskiga jezika, naj se na vsacim slovenskim gimnaziji napravi tudi učiliše ilirskiga jezika: le to je prava pot vzajemne književne zveze.

Vredništvo.

Dopís iz Marburga.

Ljube Novíce! posebno vaši poslednji listi so svojiga stariga prijatlja práv zveselili. Vstanovitva kmetijskih poddružnic, naprava učilnic za kmetijstvo, in druge žlahtne rečí, ktere si krajnska družba za posrečenje našiga naroda vpeljati prizadeva, ravno takó pa tudi oznanílo, kako se bojo Novíce za naprej vêdle, so za me in za veliko druzih vaših prijatlov vesele zgodbe. Tudi jez „po moji neumni pameti“ mislim, de „Novíce sedanji imenitni čas nimajo samo za korún njiv obdelovati, ampak de je veliko veliko še drugih opravkov, ktere imajo ravno takó, kakor do zdej, v prid našiga naroda spolnovati.

Pri nas se „Novíce“ veliko berejo, in jih pride vsaki teden tudi lepa kopica do gospoda Lejrerja, ki jih po deželi pošilja. Tudi to ljudém dopade, de se v dokladnim listu oznaníla deželniga poglavarstva najdejo. Gracarskim nemškim novícam, ktere se sicer za neizrečeno bistro glavo deržijo, še ni nikdar v misel prišlo, de bi tudi mi Slovenci postave v svojim jeziku radi brali in jih razumeli. *) Mi Slovenci po Štajarskim ne tirjamo, de bi za naprej po vsih kancelijah samo slovensko pisale, ampak to terjamo, de nam bojo gospodje „protokole“ „pešajde, dekrete“ oznaníla in kakor se sicer vse te rečí imenujejo, v našim jeziku pisali, de bomo tudi njihne povelja razumeti ramogli.

Pri ti priložnosti memo gredé tudi poprašam: ali ni v deržavnim zakoniku, kjer je govorjenje od različnih jezikov, v kterih se bo zakonik izdajal, tiskarni pogrešek, namest „s serbskimi civilnimi čerkami“ bi mende moglo stati „s cirilnimi čerkami“? **)

Poslednjič za pokušnjo še nektere besede, kako v naši okolici v slovenski jezik nemške besede mešajo: Od našiga letašnjiga vina pravijo: „Spomlad je übš (precej) lepo balò, nah (potlej) je pa furt (skoz in skoz) dêž šel.“ Kadar dve babci skup klepetate, pravijo, de „gučate.“ Moke nimamo pri nas, samo „melo“. Takó v vsaki pogovor nemške besede vmès silijo. Nar večí mojstri so v tem naši „wajncerli“, kterih jez dolgo clo nič nisim razumeti mogel. Silno potreba je tedaj, de se naš jezik čistiti začnè, de se v šole in v življenje vpelje, z eno besedo, de se mu pravíca skaže. — Ali bi ne bilo mogoče, de bi nam „Novíce“ iména vsih tistih vojakov našiga domačiga regimenta na znanje dale, ki so si v zadnjih vojskah rede in svetinje pridobili? To bi bilo za-nje in za nas lep spomín. ***)

Serčno vas pozdravi vaš stari prijatel

Kos, vinoreje v Zwajnekí.

Novi

---

*) Temu je zdej vstreženo z deržavnim in deželnim zakonikam.

**) Je tiskarni pogrešek.

***) Novíce niso opustile pri mnogih prilikah oznanovati poslavljenje naših vojakov; in če so morebiti kakiga pozabile, se je to le zato primerilo, če niso vedile, od kod de je. Tedaj bi tudi zdej imenika ne môgle spisatí, ki bi bil popolnama.

Vredništvo.

Novi politiški vradniki
za Krajnsko in Koroško kronovino.

Z novim létam se bojo začéle nove politiške gospóske. Cesar so postavili 8. in 12. tega mesca kronovinna poglavarja, in poglavarjeva svetovavca; vse druge višji vradnike pa je po oblasti, od Cesarja prejeti, minister notranjih oprav izvolil.

Za Krajnsko kronovino:

Poglavár krajnske krovíne (Statthalter) je grof Gustav Korinsky (bivši deželni poglavar Avstrije pod Anižo na Dunaji).

Poglavarjev svetovavec (Statthaltereirath) je grof Andrej Hohenwarth, dvorni svetovavec v Ljubljani.

Kresijski svetovavec (Kreisrath) 1. reda je: vitez Miroslav Kreizberg, (bivši svetovavec dež. poglavarstva v Ljubljani).

Kresijski svetovavec 2. reda je: gosp. Dragotin Raab (bivši tajnik dež. poglavarstva v Ljubljani).

Koncipist 1. reda pri poglavarstvu je gosp. Janez Roth; koncipista 2. reda sta: gosp. Anton Lašan in gosp. Jožef Doxat.

Tajnik pri poglavarstvu je gosp. Janez Pradač.

To so vradniki pri kronovinnim poglavarstvu v Ljubljani.

Kantonski poglavarji in sicer 1. reda so:
V Postojni baron Mak-Neven,
V Krajnji gosp. Tomaž Pavker,
V Ljubljani gosp. Tomaž Glanschnig,
V Novim mestu gosp. Frančišk Mordax.

Kantonski poglavarji 2. reda so:
V Kočevji gosp. Jožef žl. Schiwitzhofen,
V Ipavi baron Viktor Schmidburg,
V Kamniku gosp. Dragotin žl. Pavich,
V Trebnjim gosp. Henrik Vesel,
V Radoljci gosp. Janez Pajk,
V Černomlji gosp. Janez Derbič.

Kantonski komisarji 1. reda so:

Gospodje Vilhelm Lašan, Vilhelm Jettmar, Alojzi Čik, Janez Guttmann, Emanvel Matavšek, Jožef Paeuer, Janez Zach, Vilhelm žl. Roeder, grof Hugo Thurn, Janez Rus.

Kantonski komisarji 2. reda so:

Gospodje Anton Krenn, Jožef Brunner, Alojzi Mullej, Janez Recher, Martin Tribucci, Viktor Huber, grof Dragotin Hohenwarth, Aleks. Strangfeld, grof Hiacint Thurn, Janez Zupanc, Anton Perko, France Schuller, Anton Ogrinc, Jožef Logar in Janez Elsner.

Hkterimu kantonskimu poglavarstvu ta ali uni téh komisarjev pride, še ni bilo naznanjeno.

Za Koroško kronovino:

Poglavar Koroške kronovíne je baron Janez Schloissnigg (bivši začasni poglavar v Celjovcu).

Poglavarjev namestnik je: Franc žl. Blumfeld (bivši kresijski poglavar v Belaku).

Kresijski svetovavec 1. reda je: gosp. Jakob Fröhlich.

Kresijski svetovavec 2. reda je: baron Kajetan Jurič.

Koncepist pri poglavarstvu 1. reda je: vitez Reinhold Buzzi; koncipista 2. reda sta: gosp. Henrik Moro in Dr. Anton Schöppl.

Tajnik pri poglavarstvu je gosp. Dragotin Ubl.

Ti so vradniki pri kronovinnim poglavarstvu v Celjovcu.

Kantonski poglavarji 1. reda so gospodje: Boštjan Zarnic, Edvard Fischer žl. Wildensee, in vitez Anton Desimon.

Kantonski poglavarji 2. reda so gospodje: vitez Dragotin Gold, Janez Fischer, Aleks. Herrmann in Peter Kanič.

Kantonski komisarji so gospodje: vitez Vincenci Fradenegg, Franc Sluga, žl. Bogoljub Treuenfeld, Jožef Fraenzl, Gustav Knapp, Dr. August baron Aichelburg in Jožef Pucher.

Kantonski komisarji 2. reda so gospodje: Šimen Schiffermüller, Jožef Gregorič, Vilhelm Klander, Jožef Rozman, Alojzi Homan, žl. Zenegger, Edvard Lušin, Viktor Raab, Jožef Hierländer, Anton Haan, baron Dragotin Negroni.

Koncept-adjunkta 1. reda sta gospoda: Leopold Wander, in baron Janez Sluga. —

Vradniki za sodniške gospóske še niso izvoljeni, tedej se tudi opravilstvo novih sodnij ob novim létu še ne bo začelo.

Za kronovinniga poglavarja na Českim je baron Dragotin Mecsery,
za Marsko grof Leopold Lazancky,
za Šlezko vitez Jožef Kalhberg,
za Tiroljsko grof Bissingen-Neppenburg izvoljen.

Učencam kovaške in živino-zdravilske šole v Ljubljani.

Učenci, mladi in stari, ki so se namenili v to šolo letas priti, naj pridejo takó, de bojo po sv. 3 kraljih tisti dan v Ljubljani, in se oglasé v ti šoli na Poljanah blizo cukrofabrike. Vodstvo kov. in zdrav. šole.

Novičar iz Ljubljane.

V nedeljo ob enajstih dopoldne smo imeli v redutu veliko slovésnost; bivši vodja poprejšnjiga gimnazija gosp. Elija Rébič je prejel iz rók deželniga poglavarja gosp. grofa Welsersheimba veliko zlato svetinjo, ki so mu jo presvitli Cesar za 38letne šolske zasluge podeliti blagovolili. Veliko Ljubljančanov in Ljubljančank iz vsih stanov se je zbralo k ti slovesnosti, ktero je deželni poglavár s prav serčnim nagovoram na poslavljeniga začel, ki je potem zahvalo narpoprej milostljivimu Cesarju Francu Jožefu, potem ministru úka, deželnimu poglavarju, svojim tovaršem in pričijoči množici, ki se je k ti slovesnosti zbrala, s krepko besedo govoril, in tudi šolske mladosti ni pozabil. Klic „Živijo Cesar Ferdinand!“ in muzika cesarske pesmi sta sklenila veselo praznovanje. Naj zasluženi mož še dolgo lét vživa spomín današnjiga dneva! — Légar v vojaških bolnišnicah še zmirej hudo razsaja, takó de že zdravnikov manjka. Trije gosp. kaplani iz Št. Petrske fare, ki so neutrudljivo oskerbovali bolníke v kosarni, so tudi zboleli. Med mestnike se še vunder ni preveč razširila ta bolezin. — Inženirji, ki poskušajo pot za železnico čez Ljubljansko močirje, so neki začeli zlo dvomiti, ali jo bo moč čez močirje peljati ali ne; zabili so kôle po 9 sežnjev globoko, brez de bi bili terdno v zemlji ostali. — Z veseljem oznanimo, de je gosp. pater Benvenut srečno légar prestal in de tudi gosp. profesor Martinak je na dobri poti k zdravju. — Pretečeno sredo ni bilo skorej moč v kavarnicah Dunajskiga časopisa v roke dobiti, v kterim so novo izvoljeni politiški vradniki za Krajnsko in Koroško kronovino stali. Današnje Novice oznanijo imena novih vradnikov. Drugo pót kaj več od te imenitne zadéve.

Novičar iz mnogih krajev.

Mnoge novice obétajo, de bojo še to léto za veči del avstrijanskih dežélá začasne deželne vstave, osno-

vane po občni avstrijanski vstavi, na svitlo dane. Novo léto je že pred durmi; v enim tednu morajo tedaj deželne vstave priti, če se hočejo tiste obljube spolniti, po kterih storimo spet eno stopnjo v vstavnim življenju naprej. — Tudi se bêre, de bo ministerstvo presojo sklepov Dunajskiga škofjiga zbora še to léto dognalo, in po tem kmalo ob novim létu na znanje dalo. — Prepoved: kôse, sèrpe in marsiktero drugo za orožje v potrebi pripravno železnino iz avstrijanskih dežélá ali skozi avstrijanske dežele na ptuje voziti, je preklicana; mita (col) pa, ktera je za klavno živino, ki se je iz Rusovskiga, Poljskiga in Moldave v naše cesarske dežele gonila, in za žito, ki se je iz teh krajev v naše vozílo, od 30. létašnjiga maja vzdignjena bila, se ima za vpeljanje tuje živine in žita v naše dežele zopet odrajtovati. — Na Erdeljskim (Siebenbürgen) se je po nastopu hude zime toliko volkov in medvedov prikazalo, de kdor eno tako zver vstrelí, prejme le 4 gold. in pol v dar. — Če je rés, kar novíce govoré, je na horvaški vojni granici zdej 17000 vdóv, ki so svoje možé v poslednjih vojskah zgubile. — Spet je ogljeni sopúh v Celji eniga človeka zadušil, druziga pa, ki je ž njim v ravno tisti s žerjavico ogreti stanici spal, so komej smèrti oteli. Kdaj se bojo vunder ljudjé zmodrili, kakó nevarno de je, s žerjavico staníce greti! — Kolera še zmirej v več krajih Českiga hudo razsaja; légar pa po vojaških bolnišnicah še hujši. — 20. dan t. m. ob eni popoldne je nadvojvoda Janez svojo oblast na Nemškim izročil svojim naslednikam, ki so jih avstrijanski Cesar in nemški vladarji izvolili. Njegova podoba pride v versti podób nemških cesarjev v mestno hišo v Frankobrodu — on sam pa se bo po 18 mesičnim trudu v pokojne Štajarske gôre vernil. — Papeža že spet za terdno pričakujejo v Rim; že je razsvitljenje cerkve sv. Petra in vatikana o njegovim prihodu pripravljeno. — Uni dan se sv. oče Francoskimu generalu Baraguaju dobro odrezal. Ta general ga je namreč tolažil, rekoč: Naj se le na Francoze zanese; francosko vladarstvo mu za vse dobro stojí. „Kdo mi pa — mu odgovorí papež — dober stojí za francosko vladarstvo? — V Parizu se v deržavnim zboru zdej posvetujejo zastran davka od pijáč; nekteri poslanci se zlo prizadevajo za odpravo tega davka; v 4 dneh je prišlo prošinj več kot s 50,000 podpisi v zbor. — Po časopisu „Union“ izhaja v Parizu slovanski časopís pod imenam „Ludomir“ v 4 slovanskih narečjih: poljskim, rusinskim, českim in ilirskim. Sleherni zvezek obseže 3 pôle, ter velja 1 fronk. —

Odgovor zastran „skutnika.“

V 50. listu Novíc se praša, kaj bi mógla pomeniti beseda *skutnik*? Nje korén je dvojni:

1. *Skuta* Milchschotten, *skutnik* tedaj tisti, ki se s pripravljanjem ali kupčevanjem te rečí pečá. (Glej: Urbana Jarnika „Etymologikon“ stran 211).

2. Drugi korén *skut* die Schleppe des Schleppkleides, pri Slovencih skoro pozabljena, med Iliri pa dobro znana beseda; zató se pravi prepohlevnim povoljuham (Wohldienern): „se za srečne deržé, ljubeć (zu küssen) *skut* višjemu gospodinu.“ Po tem korénu pomeni tedaj *skutnik* Schleppträger, in sicer v rednim in obličjim umu.

Skutnik se še sèmtertjè kot *osebno prîime* najde, kakor *skutnik* (od „*skuden* - na - no nothdürftig) in *kutnik* (od reje *kutin*).

Jez sam sim že imel opraviti z osebami vsakteriga téh tréh imén. Bezenički.

V Krajnski Gôri, Ratečah, Mojstrani i. t. d. imenujejo žakelj, skozi kteriga se skuta oceja, skutnik. — Če žgance iz ajdeve ali turšične moke s skuto polijejo, imenujejo nekteri to zmes tudi skutnik.

Matija Lautižer in Rabič.

Gosp. M. je tudi poslal lepo razlago skute, in skutnika v kmetijskim poménu. Zraven tega je tudi na dalje pristavil, de skutnik se tudi pripodobno (figürlich) imenuje: kak sitnež, nejéšči človek, kteriga v svoji bliži terpeti ne moremo. „O ti skutnik! O du lästiger Mensch! “ — „Ta reč se mi je priskutila — die Sache ist mir zum Eckel geworden.“ „Kaj si se k nam oskutil ali priskutil? Was hast du dich uns aufgedrungen?“ — Z oziram na prošnjo gosp. vprašavca, ki pravi, de bi utegnila ta beseda v dogodivšini Slovanov neko reč obsvetiti, mislimo, de bi razjasnjenje g. Bezeničkiga znalo nar svitlejši ljuč prížgati. Gosp. Pož. nam bo to že po Novícah razoznanil. (Vredn.)

Priporočílo noviga časopisa.

V Pragi hodi na svitlo nov nemški časopís, ki se „Union“ imenuje, ki ne prenapeto, ampak pravično in pošteno zagovarja tudi pravíce Slovanov.

Vsi sostavki tega imenitniga časopísa se opirajo na od Cesarja podeljeno vstavo 4 sušca l. l. — nočejo več, pa tudi ne ménj od tega, kar je avstrijanskim narodam Cesarjeva beseda dogotovíla. Vse narode objame z enako ljubeznijo, torej tudi ne terpí, de bi se Slovanam krivica godila, je tedej močna bramba zoper krive napade na Slovane, ktere moramo žalibog! v tolikanj druzih časopisih brati. Kdor si tedaj nemški veliki politiški časopis omisliti misli, naj se na „Union“ naročí.

Ta veliki časopis izhaja vsaki dan dvakrat, le v pondelk pride sam večerni list. Za perve kvatre od prosenca do šusca — velja po pošti 3 gld. 20 kr. Na naročilo naj se zapiše „Zeitungs-prænumeration.“

Oznanilo nove slovanske knjige.

Gosp. Ivan Macun v Terstu je ravno zdaj dal na svitlo „Cvetje slovenskiga pesničtva.“ Knjiga, sosébno namenjena „učečoj se mladeži“, velja 1 gold.

Na znanje.

Prihodnjo sredo, 2. prosenca, in dalje ob sredah od 11. do 12. ure, bom v izbani 2. léta bogoslovstva staroslovenščino razlagal. Gospodje, tega uka željni, so povabljeni. Metelko.

Doklade današnjiga lista zraven navadnih so: zavitek, nadčêlni list in kazalo imenitniših sostavkov letašnjiga tečaja Novíc, ki ga z današnjim listam sklenjemo in s kterim za létas od častitih bravcov slovó vzamemo. Vredništvo.

Žitni kup. (Srednja cena).	V Ljubljani 22. grudna.		V Krajnji 17. grudna.	
	gold.	kr.	gold.	kr.
1 mernik Pšenice domače	2	21	2	18
1 » » banaške	2	20	2	24
1 » Turšice	—	—	1	37
1 » Soršice	—	—	1	57
1 » Rèži	1	28	1	30
1 » Ječmena	—	—	—	—
1 » Prosa	1	18	1	12
1 » Ajde	1	14	1	10
1 » Ovsa	—	53	—	50

Natiskar in založnik *Jožef Blaznik v Ljubljani.*